

**КОРИСЛИВА НАСИЛЬНИЦЬКА ЗЛОЧИННІСТЬ ЖІНОК
В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН, ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ**

Атрибутивною ознакою даного виду злочинності є корисливий мотив і насильницький спосіб посягання. Під корисливим мотивом слід розуміти протиправне заволодіння майном (майновими правами) або незаконне звільнення від майнових обов'язків чи скорочення необхідних матеріальних витрат, а також досягнення іншої матеріальної вигоди¹. Корисливий мотив, на думку Б.С. Волкова, за силою казуального впливу на особистість, динамічною здатністю визивати активність не має рівних і поступається хіба що сексуальним інстинктам². Даний мотив завжди чітко усвідомлюється, і домінує в ієрархії мотиваційної сфери особистості, особливо у жінок, на що звертали увагу, ще у 20-х роках минулого століття П.Н. Тарновська, С. Укше, В.А. Внуков, В.В. Браїловський, Є.К. Краснушкін та інші. Навіть, коли особа перебуває у стані алкогольного сп'яніння чи під конформним впливом групи бажання наживи за чужий рахунок від того не слабшає.

Лабораторією запобігання жіночої злочинності проведено вибіркоче дослідження 112 архівних кримінальних справ по корисливим насильницьким злочинам, які вчинили жінки, за статтями: ч.2 ст. 115 п.6, ст.ст. 186, 187, 189 КК України у Донецькій, Харківській та Полтавській областях. Слід відмітити, що спеціальних досліджень із зазначеної тематики в Україні не проводилося. Насьогодні залишається не з'ясованими низка ключових питань, серед яких головні: *в якому стані знаходиться даний вид злочинності? Який характер злочинних посягань жінок? Чи накладають особистісні характеристики злочиннок відбиток на спрямованість їх корисливих посягань?*

Аналіз статистичних даних Департаменту інформаційних технологій МВС за останні 5 років дозволив встановити незначне, але все ж таки зростання кримінальної активності жінок

¹ Сташис В.В., Бажанов М.И. Личность под охраной уголовного закона. – Симферополь: Таврида, 1996. – С. 23.

² Волков Б.С. Мотивы преступлений. – Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1982. – С. 42.

у вчиненні корисливих насильницьких посягань. На підтвердження сказаного, приведемо статистичні дані у порівнянні із питомою вагою всіх виявлених жінок, які вчинили злочини. Так, у 2002 році питома вага жінок, які вчинили даний вид злочинів, становила 3,5% при загальному показнику по жінкам 12,5%; 2003 р. – 3,7% і 12,3% відповідно; 2004 р. – 3,2% і 12,8%; 2005 р. – 3,5% і 13,2%; 2006 р. – 4% і 13% відповідно.

Структурний розподіл корисливих насильницьких злочинів, вчинених жінками та за їх участю, наведений у таблиці 1 у порівнянні із структурою аналогічних посягань чоловіків.

Таблиця 1

Склади злочинів	Жінки	Чоловіки
грабіж	73,3%	71,8%
розбій	21,3%	24,5%
вимагання	3,4%	2,5%
вбивства з користі	2,0%	1,2%
всього	100%	100%

Як бачимо, за структурою корислива насильницька злочинність жінок мало чим відрізняється від даного виду злочинності чоловіків. На перший погляд, така ситуація дає підстави говорити про те, що жіноча злочинність за ступенем суспільної небезпечності практично зрівнялася із чоловічою злочинністю. Однак, це не зовсім так. Вся справа в тому, що майже у 90% випадків жінки вчиняють злочини у співучасті, як правило, саме із чоловіками. Для порівняння: груповий показник корисливих насильницьких злочинів чоловіків становить 30%. Звичайно, жінки поступаються чоловікам у фізичній силі, сміливості, рішучості до відкритого силового контакту, готовності жорстко подавити опір потерпілого, аж до заподіяння тяжкої шкоди його здоров'ю або вбивства. Чоловіки мають кращі навички володіння зброєю, керування автотранспортом, військовий досвід, багате колонійське минуле, тому конкурувати на рівних із чоловіками жінкам досить важко. Натомість чоловічо-жіночі групи – поширена практика, оскільки їх учасники мають обопільні інтереси. Як з'ясувалося, подібні об'єднання утворені на основі інтимних, шлюбних (прирівняних до них) та дружніх зв'язків, є досить стійкими. Вплив чоловіків на жінок і навпаки загальновідомий: старші за віком чоловіки

втягують коханок у злочинну діяльність як вмовляннями, так і обіцянками особистої наживи. Молодші за віком хлопці йдуть на злочини під впливом своїх старших обранок, щоб засвідчити свою мужність, а також роздобути кошти на їх утримання. Вміла гра на почуттях, інтимні винагороди за мужність і рішучість, і чоловіки стають грізною зброєю у досягненні корисливих інтересів підступних подруг.

Додатковим згуртовуючим фактором таких груп виступають попередні судимості, які виявлені у 50% чоловіків і до 20% жінок. Серед особливостей корисливих насильницьких злочинів жінок слід виділити їх *роль у співучасті*. Майже у 60% випадків жінки виступають пособницями. Як правило, їхня діяльність полягає в усуненні перешкод вчиненню злочину. При посяганнях на вулицях та в громадських місцях вони за допомогою флірту, обману виводять потерпілого у безлюдне місце, де на нього чекають співучасники чоловіки, а самі залишаються неподалік, щоб попередити про можливу небезпеку.

Так, 23-річна Ю., розлучена, має на утриманні дитину, проводила вільний час з коханцем Д. у кафе, вживаючи спиртні напої. Останній звернув увагу на молодого хлопця, який програвав значні суми на ігрових автоматах, і запропонував своїй подрузі план розбійного нападу. Ю. згідно із відведеною роллю, почала нав'язливо знайомитися із юнаком і пропонувати провести її додому. Після нетривалих вагань юнак погодився, пара відійшла до умовленого місця, де співучасник наніс потерпілому кілька ударів порожньою пляшкою по голові, а Ю. в цей час допомагала перевіряти вміст його кишень³.

В окремих випадках жінки включаються до складу організованих злочинних груп, допомагають підступно підібратися до жертви, знизити її пильність. Вони згуртовують учасників об'єднання, надихають на зухвалі, жорстокі дії, приймають участь у ретельній розробці плану посягання, вживанні заходів конспірації і безпеки, у разі вдалих нападів розпалюють азарт злочинної наживи.

Так, 22-річна К., розлучена, має на утриманні дитину, вступила до складу організованої злочинної групи із двох раніше знайомих громадян Білорусії С. і Г., з метою вчинення розбійних нападів, кілька з яких були поєднані з вбивствами господа-

³ Архівна кримінальна справа Комсомольського районного суду м. Херсона. № 1-195, 2006 р.

рів дорогих іномарок для послідууючої їх реалізації. Згідно розробленого плану К., пізно ввечері прогулювалася центральними вулицями м. Дніпропетровська і своїм зовнішнім виглядом зваблювала водіїв дорогих авто. Коли останні зупинялися для знайомства, співучасники, які були поряд, здійснювали напад на господаря, заволодівали транспортним засобом, а в окремих випадках вбивали потерпілого. Злочинна діяльність даної групи нараховує 5 епізодів, з яких 2 вбивства із корисливих мотивів. Діяльність організованої групи була припинена завдяки випадковим обставинам⁴.

При вчиненні корисливих насильницьких злочинів із проникненням у житло головним завданням жінок є забезпечення безперешкодного потрапляння до житла співучасників, а потім пошук цінностей. Групи, які спеціалізуються на квартирних нападах відрізняються підвищеною суспільною небезпечністю. озброєністю, стійкістю, ретельно готують посягання, тривалий час залишаються не виявленими правоохоронними органами.

Так, подружжя, яке приїхало із Вінниці вирішило заробляти в столиці на прожиття шахрайствами і розбійними нападами на заможних громадян. Вивчаючи рекламні оголошення в газеті «Авізо», вони підшукували громадян, які продавали дорогий жіночий верхній одяг (шкіряний та хутровий), розраховуючи, що його власниці мають значні матеріальні цінності. Під приводом покупців П. приходила до помешкання майбутньої жертви, приміряла одяг, входила в довіру, вивчала обстановку в квартирі й обіцяла повернутися за покупкою з чоловіком, який має розраховатися за товар. Співучасник Б., підготувавши сигнальний пістолет, разом з П. приходили наступного дня до потерпілої, яка впускала їх до житла, де на неї вчинявся напад із пограбуванням. Спроба чинити опір для вагітної господарки квартири обернулася її вбивством⁵.

Подібна тенденція є надзвичайно стійкою, її відмічали ще на початку минулого століття⁶. Отже, сила жінок у їх слабкості, в їх суспільному статусі та психофізіологічних особливостях. Використовуючи зовнішню привабливість, артистизм натури, і не в останню чергу існуючі суспільні стереотипи про меншу

⁴ Архівна кримінальна справа апеляційного суду Дніпропетровської області № 1-34, 2006 р.

⁵ Архівна кримінальна справа апеляційного суду м. Києва. № 1-12, 2003 р.

⁶ Геденон Н.Н. Грабители и бандиты // Преступный мир Москвы / Под ред. М.Н. Гернета. – М.: Изд-во «Право и жизнь», 1924. – С. 15.

потенційну небезпеку, жінки легше і швидше здобуваючи прихильність сторонніх людей, особливо чоловіків, входять у довіру, провокують віктимну поведінку потенційних жертв.

Із вище викладеного вбачається, що чоловічо-жіночі групи утворюються на взаємовигідній основі. Чоловіки отримують глядацьку аудиторію для своїх злочинних «подвигів», тимчасових супутниць життя, і що саме головне – «ефективний інструмент» обеззброювання потерпілих. Жінки, серед яких більшість мала невдалий сімейний досвід та низькі матеріальні статки, у такий спосіб намагаються хоча б на деякий час найти захист, відчутти увагу і турботу, разом з тим забезпечуючи хоча б мінімальний рівень споживання матеріальних благ для себе та своїх близьких.

Групи із жіночим складом учасників зустрічаються значно рідше – 14%. Спектр злочинних посягань подібних об'єднань досить широкий: від пограбувань до вбивств. На відміну від чоловічо-жіночих груп дані утворення нестійкі, вчиняють переважно ситуативні посягання під впливом алкоголю та наркотиків.

Взагалі слід відмітити наступну стійку тенденцію: жінки у більшості випадків (до 70%) безпосередньо не застосовують фізичне насильство до потерпілих.

Разом з тим, серед особливостей сучасної корисливої насильницької злочинності жінок слід виділити, що останнім часом почастишали випадки (30%), коли жінки (особливо неповнолітні і раніше засуджені) вдаються до безпосереднього силового впливу на потерпілого, який за своїм характером та інтенсивністю мало в чому поступається насильству з боку чоловіків. Навіть, коли вони діють у співучасті із чоловіками, і ситуація не вимагає застосування фізичного насильства, жінки активно допомагають подолати опір потерпілих, приймають участь у тортурах. Подібний феномен психологи пояснюють загальною тенденцією до «маскуналізації» насильства в соціумі. В умовах якісно нової композиції суспільства неминуче відбувається переосмислення буттійних засад життєдіяльності людей. Ми є свідками формування нового, *прагматичного* типу свідомості населення, що уособлює філософію життєвого успіху по споживанню матеріальних благ у ринкових умовах розвитку українського суспільства. Молодь невинно відноситься до найрадикальнішої частини населення, яка вкрай чутливо реагує на соціально-економічну кон'юнктуру, суспільні настрої. Синдром кримінального збага-

чення найглибші метастази пустив саме у свідомості молодого покоління. У молодіжному середовищі культивуються завищені стандарти споживання матеріальних благ не підкріплені належним професійно-освітнім рівнем, життєвим досвідом, реальним соціальним статусом. Дівчата намагаються бути матеріально незалежними, конкурувати на рівних із хлопцями в усіх сферах суспільного виробництва, проте до гендерної рівності в Україні ще далеко. Будемо відверті, коли визнаємо, що соціальний статус та матеріальні можливості батьків на сьогодні є визначальними для самореалізації, особливо дівчат. А якщо зважити, що як правило, злочинки – вихідці із неблагополучних сімей, які виховувалися у напівкримінальних вулично-дворових традиціях із відповідною насильницькою субкультурою та усіма відомими видами девіацій, то цілком логічно виглядають їх силові засоби боротьби за існування в криміногенно-агресивному середовищі існування.

Схильні до фізичного насильства жінки мають низькі розумові здібності, ригідне мислення. Їх агресивні реакції носять афективно-екзальтований характер, спрямовані на фізичне повалення жертви, знущання, прояви жорстокості. Тяжкі форми фізичної агресії жінок психологи ставлять у залежність із такими рисами як тривожність, дистимічність, застрягання, демонстративність⁷. Особлива увага звертається на демонстративність, яка виконує у жінок функцію самоствердження. Потреба у самостверженні, що проявляється у формі фізичної агресії, стає у злочинок нав'язливою, застрягаючою і суттєво впливає на весь спосіб їх життя та стереотипи поведінки. Психологічні дослідження показують, що агресія як фізичний акт у жінок активізується і підтримується ворожістю, а також породженими нею образами та фантазіями. Не слід забувати про активне поширення серед жіночої частини населення алкоголізму, наркоманії, жебрацтва, психічних розладів, які за своєю клінікою та впливом на поведінку є більш руйнівними ніж у чоловіків.

Думаю, що психологічні механізми фізичної агресії жінок мають біо-соціальне походження. Сподіваюсь ніхто не заперечуватиме, що у жінки на генетичному рівні закладений материнський інстинкт, який реалізується не тільки у народженні дитини, а й у створенні родинного осередку, матеріального комфорту

⁷ Шевченко Л.О. До питання про типологію жінок, які скоїли злочини проти життя та здоров'я особи // Право і безпека. – 2004. – № 3/2. – С. 226.

для близьких, де вона б відчувала себе господаркою, берегинею. Реалії сьогодення залишають невеликий вибір для молодих дівчат із малозабезпечених верств населення: або бути утриманкою, або прирікати себе і майбутніх дітей на довічні злидні. В обох випадках психологічний стан та самооцінка жінок близькі до кризових. Тому хочу наголосити, що агресивні форми реагування жінок підпорядковані адаптивним механізмам соціальної взаємодії, включеності в систему соціальних цінностей, статусно-рольовим особливостям. Звідси, соціальна сутність насильницької поведінки жінок має вузько прагматичний контекст.

В якості предметів посягання слабка стать віддає перевагу ювелірним виробам із дорогоцінних металів, модному одягу, грошам, побутовій техніці. Цьому є суто природні пояснення. Жінки більше уваги приділяють своїй зовнішності, турбуються про влаштування комфортного побуту.

Таким чином, приведений аналіз кількісно-якісних параметрів корисливо-насильницької злочинності жінок дає підстави стверджувати достатньо стабільні тенденції щодо структурного розподілу даного виду злочинності, тяжкості наслідків, форм співучасті, виконуваних ролей та предметної спрямованості злочинних посягань. Специфіка даного виду злочинності на сучасному етапі полягає у збільшенні числа випадків безпосереднього насильницького впливу з боку жінок, не співвідносячи отриману вигоду із тяжкістю спричиненої шкоди власнику майна.

Результати дослідження особистості жінок, які вчинили корисливі насильницькі злочини, дозволяють умовно поділити їх на три групи за таким класифікаційним критерієм як *цільова спрямованість* злочинних посягань⁸.

Першу, найбільш чисельну групу (45%) складають жінки, спрямованість корисливих посягань яких носить *паразитично-споживацький* характер. Для них заволодіння чужим майном та послідувача його реалізація (або натуральний обмін) є основними засобами існування. Це жінки віком 25–40 років, які здебільшого судимі, мають невдалий досвід сімейного життя, дітей від різних шлюбів. Ведуть паразитичний спосіб життя, зловживають спиртними напоями, морально нестійкі, неохайні у побуті. Живуть за рахунок промотування залишків домашнього майна, проституції, жебрацтва, дріб'язкових крадіжок. Шукають су-

⁸ Миненок М.Г., Миненок Д.М. Корысть. Криминологические и уголовно-правовые проблемы. - СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. - С. 82.

путників життя серед молодших віком чоловіків, переважно із колонійським минулим. Злочинна діяльність таких груп полягає у вчиненні крадіжок, грабежів та розбоїв, прибутки від яких є незначними. В якості потерпілих обирають до подібних себе волоцюг із найближчого оточення. Нерідко заволодівають майном громадян пенсійного віку.

Так, наприклад, 27-річна С., неодружена, має на утриманні дитину, двічі судима за крадіжку, після звільнення співмешкала із двічі судимим П. На прожиття пара заробляла квартирними крадіжками, виручені кошти витрачали на спиртні напої. В день злочину С. погодилася на запрошення випадкового п'яки провести дозвілля у нього вдома. Новиною поділилася із П., у якого відразу з'явився план розбійного нападу, згідно з яким С. мала привести – «клієнта» у стан алкогольного сп'яніння і впустити його до квартири.

Реалізація злочинного плану обернулася для господаря житла кількома ударами монтировкой по голові, від яких помер. А нападники поживилися побутовим дріб'язком, оскільки все цінне майно давно було промотане задовго до них⁹.

До другої групи (36%) входять жінки 18–24 років. Вони вчиняють злочини заради наживи, *протиправного збагачення*. Для них характерний вищий освітній рівень, частина працевлаштовані, ведуть звичний для молоді їх віку спосіб життя. Мають стосунки зі старшими чоловіками, які вмовляннями, обіцянками заможного безтурботного життя, втягують їх у злочинну діяльність, і використовують у посяганнях згідно чітко відведених ролей, про які йшлося раніше. Такі посягання плануються і ретельно готуються, здебільшого вчиняються проти громадян, стосовно яких є достовірна інформація про рівень їх доходів.

Так, С. у групі з іншими особами чоловічої статі прийняла участь у розробці плану збройного нападу на оператора АЗС. Згідно із відведеною їй роллю С. змінила за допомогою косметики і перуки зовнішність, а також зімітувала вагітність.

Прибувши на місце нападу, С. попросила допомоги оператора АЗС заправити автомобіль. Жалісливий касир грубо поганошуючи посадову інструкцію, відімкнув приміщення і вийшов до злочинки. У цю мить спільники, погрожуючи застосуванням

⁹ Архівна кримінальна справа апеляційного суду Одеської області. – № 1-27, 2003 р.

зброї, нанесли удар касиру по голові і поживилися касою у розмірі 120 246 грн.¹⁰

Третю групу становлять неповнолітні (19%). Це учениці шкіл, професійно-технічних учбових закладів, які вчиняють злочини у стані алкогольного сп'яніння проти своїх ровесниць, або осіб, які перебувають у безпорадному стані. Дівчата застосовують інтенсивне насильство, навіть коли того не вимагають обставини. Предметами посягання є різного роду дріб'язок, що не має значної матеріальної цінності. Їх більше цікавить не цінність майна, а той факт, що воно їм не належить. Корисливі спонукання носять *утилітарну спрямованість*: задоволення миттєвих бажань, майнових інтересів за чужий рахунок.

Так, 16-річні К. і Т., перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, зустріли в районі вокзалу жінку у нетверезому стані, на якій їм сподобалося пальто. Обманним шляхом відвели потерпілу на цвинтар, роздягли, а потім завдали кілька смертельних ударів у шию осколком скляної пляшки¹¹.

Підводячи підсумок нашому дослідженню, слід відмітити наступне. Характер корисних спонукань жінок визначається їх соціально-рольовим статусом, якому відповідає індивідуальна система ціннісних орієнтацій, життєвих запитів. Побутова та сімейна невлаштованість, моральна та духовна занедбаність, втрата життєвих перспектив, болюче відчуття непотрібності, формують у більшості частини жінок-зловмисниць життєву стратегію «дожити до завтра», вижати максимум користі із поточного моменту чи сприятливої ситуації. Разом з тим, слід відмітити той факт, що завжди існувала категорія зловмисниць, (лави яких активно поповнюються), котрі вміло використовують власне «жіноче начало» для протиправного збагачення, входять до складу організованих злочинних груп, виступають ініціаторами нападів, згуртовують, надихають, розпалюють азарт наживи в учасників таких об'єднань. Прийнято вважати, що за своєю природою жінка менш агресивна, схильна до ризику, азарту, наживи. І це дійсно так. За ступенем суспільної небезпечності, характером спричиненої шкоди корисливі насильницькі злочини жінок є менш суспільно небезпечними за аналогічні чоловічі

¹⁰ Архівна кримінальна справа Любомльського районного суду Волинської області. – № 1-143, 2004 р.

¹¹ Архівна кримінальна справа апеляційного суду Херсонської області. – № 1-43, 2004 р.

посягання. Втім, важко не помітити, що останнім часом жінки все активніше втягуються в орбіту важкого кримінального насильства, проявляють невмотивовану жорстокість, цинізм, намагаються ні в чому не поступатися чоловікам заради миттєвої вигоди. І це досить тривожна тенденція.

*Рекомендовано до опублікування на засіданні
сектору дослідження проблем злочинності
та її причин ІВІЗ АПрН України
(протокол № 2 від 30 січня 2008 р.)*

Рецензент – доктор юридичних наук, професор В.В. Голіна